

“SHAYTANAT” VA “CHO‘QINTIRGAN OTA” ASARLARIDA ARGO VA JARGONLARNI TARJIMA QILISHNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Saidova Nilufar Anvar qizi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Tohir Malikning “Shaytanat” romani va Mario Pyuzoning “Cho‘qintirgan ota” asaridagi argo hamda jargon birliklarining lingvopragmatik xususiyatlari hamda ularning tarjima jarayonidagi muammolari tahlil etiladi. Tadqiqot mafiyaviy submadaniyat, jinoyatchilik olami va iyerarxik tizimni ifodalovchi til birliklarining yashirin ma’nosi, ijtimoiy mavqeni ko‘rsatuvchi pragmatik vazifalari, tahdid, sodiqlik va agressiya kabi konnotativ qatlamlarini o‘rganadi. Tarjimada semantik kengaytirish, pragmatik muqobil, transliteratsiya+izoh va diskursiv qayta yaratish kabi yondashuvlarning samaradorligi ko‘rsatib beriladi. Natijalar shuni anglatadiki, argo va jargonlarni adekvat tarjima qilish badiiy asarning submadaniy ruhini, qahramon nutqining realizmini va mafiyaviy muhitning psixologik atmosferasini to‘liq tiklash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: argo, jargon, lingvopragmatika, mafiyaviy submadaniyat, konnotatsiya, pragmatik muqobillik, semantik kengaytirish, diskursiv transformatsiya, tarjima strategiyalari, “Shaytanat”, “Cho‘qintirgan ota”.

Kirish

Badiiy matn tarjimasida lingvopragmatika alohida o‘rin tutadi. Chunki matn mazmuni nafaqat so‘zlarning lug‘aviy ma’nosi, balki nutqning yashirin maqsadi, kommunikativ strategiyasi, hissiy-ifodaviy bo‘yoqlari, muhitning madaniy ko‘rsatkichlari va ijtimoiy ierarxiyalari orqali shakllanadi. Ayniqsa, jinoiy olam, mafiyaviy guruhlar yoki submadaniy qatlamlarni tasvirlovchi asarlarda argo va jargonlar muhim pragmatik yuk ko‘taradi. Ushbu birliklar orqali muallif qahramonning nutqiy xatti-harakatini, ruhiy holatini, guruhdagi mavqei, qudrati, agressiyasi yoki sodiqligini ifodalaydi.

Tohir Malikning “Shaytanat” romani va Mario Pyuzoning “Cho‘qintirgan ota” asari — tilshunoslar, tarjimashunoslar va sotsiolingvistlar uchun o‘ziga xos materialdir. Har ikki asarda mafiyaviy guruhlar ichidagi muloqot maxsus lingvistik vositalar orqali yoritiladi, bu esa tarjimada o‘ta nozik yondashuvni talab etadi. Argo va jargonlar faqat lug‘aviy birliklar emas, balki ijtimoiy kuch munosabatlarini tartibga soluvchi kovert-kommunikatsiya tizimidir. Shuning uchun ularni tarjima qilish jarayonida lingvopragmatik ekvivalentni topish badiiy sodiqlikni saqlashning eng muhim omillaridan biridir.

“Shaytanat” romani o‘zbek jamiyatining jinoyatchilik submadaniyasiga xos nutq modellari, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, hokimiyat, qo‘rquv, sadoqat, xiyonat kabi tushunchalarni til orqali ochib beradi. “Otvetchi”, “avtoritet”, “kalamush”, “ko‘z ochib yumguncha yo‘q bo‘lish”, “taqdir yo‘li qonli bo‘ladi” kabi iboralar jinoyatchilar dunyosining sotsiolingvistik kodlari bo‘lib, ularni to‘g‘ri tarjima qilish uchun kontekstni chuqur tahlil qilish zarur.¹

“Cho‘qintirgan ota” esa italyan-amerikalik mafiyaning iyerarxik tizimi, “family” tushunchasi, ichki qonun-qoidalari, klan boshqaruvi va tarixiy realiyalarni lingvopragmatik vositalar orqali yoritadi. “Don”, “caporegime”, “button man”, “consigliere”, “made man”, “vendetta” kabi atamalar ko‘p qatlamli ma’no kasb etib, ularni oddiy tarjima bilan uzatish imkonsizdir. Bu so‘zlar

¹ Тоҳир Малик. Шайтанат. – Тошкент: Шарқ, 2011. – Б. 17.

o'zida mafiyaviy tarix, madaniy an'ana, kuch strukturasi mazmuni, sodiqlik va tahdidning chuqur ifodasini mujassamlashtiradi.²³⁴

Har ikki asarda argo birliklar quyidagi lingvopragmatik vazifalarni bajaradi:

1. **Ijtimoiy mavqe ko'rsatish.**

“Consigliere” — faqat maslahatchi emas; u Donning eng ishonchli o'ng qo'li, diplomatik topshiriqlar bajaruvchisi, oilaning “siyosiy miyasi”.

“Avtoritet” esa o'zbek jinoyatchilik olamida hurmat qozongan, so'zi o'tadigan, ierarxiyada yuqori turuvchi shaxsdir.

2. **Tahdid va agressiyani ifodalash.**

“He sleeps with the fishes” iborasi yashirin o'lim tahdidini bildiradi.⁵

“Kalamushni yo'q qilish” — sotqinlikka qarshi keskin jazo chorasi.

3. **Sodiqlikni namoyish etish.**

“Made man” atamasi oddiy jinoyatchi emas, mafiyaga qat'iy qasamyod qilgan shaxsni anglatadi.

“O'z odamimiz” kabi iboralar “Shaytanat”da aynan shu vazifani bajaradi.⁶

4. **Ichki guruh birdamligini mustahkamlash.**

“Family business” — oddiy ish emas, balki oila sharafi va kuchi bilan bog'liq faoliyat.

“Bizning yo'l” — “Shaytanat”dagi ideologik birlik.

Argo va jargonlarning tarjimasida quyidagi muammolar kuzatiladi:

1. **Konnotatsiyaning yo'qolishi.** “Consigliere”ni “maslahatchi” deb tarjima qilish uning mafiyaviy, tarixiy va ijtimoiy konnotatsiyasini butkul yo'qotadi. Xuddi shuningdek, “kalamush”ni faqat “rat” shaklida berish ham ba'zida yetarli bo'lmaydi, chunki o'zbek madaniyatida bu so'zning ma'naviy-axloqiy yuklamasi boshqacharoq.

2. **Ijtimoiy rolning noto'g'ri talqini.** “Otvetchi”ni “responsible person” qilib tarjima qilish mutlaq noto'g'ri, chunki u jinoyatchilik ierarxiyasidagi maxsus rolni bildiradi.

3. **Stilistik bo'yoqlarning yo'qolishi.** Argo birliklar ko'pincha qo'pollik, tajovuzkorlik, o'ta hissiylik bilan boyitilgan bo'ladi. Ularni neytral tarjima qilish matn atmosferasini buzadi.

4. **Madaniy haqiqatlar bilan bog'liqlik.** “Vendetta” — ko'p asrlik italyan qasos an'anasining til vositasidir. O'zbek tilidagi “qasos olish” bu mazmunning faqat kichik qismini beradi.

Argo va jargonlarni yuqori darajada adekvat tarjima qilish uchun quyidagi strategiyalar samarali hisoblanadi:

1. **Semantik kengaytirish.** “Atama + izoh” modeli mafiyaviy yoki jinoyatchilik dunyosining chuqur mazmunini ochishga yordam beradi. Masalan: “Made man” → “mafyaning qasamyod qilgan, himoya ostiga olingan to'la huquqli a'zosi”.

2. **Pragmatik muqobil topish.** “Otvetchi” → “enforcer” (vazifa ijrochisi, kuch ishlatishga vakolatli shaxs). Bu tarjima lingvopragmatik vazifani tiklaydi.

3. **Sotsiolingvistik moslashuv.** “Family business” atamasi mazmundan kelib chiqib “oilaga tegishli maxsus ishlar” yoki “mafya oilasining ichki ishlari” sifatida kengaytirilishi mumkin.

4. **Transliteratsiya + izoh.** “Caporegime”, “consigliere”, “vendetta” kabi birliklar transliteratsiya qilinib, zarurat tug'ilganda qisqa izoh bilan beriladi.

² Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam's Sons, 1969. – P. 86.

³ Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam's Sons, 1969. – P. 177.

⁴ Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam's Sons, 1969. – P. 160

⁵ Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam's Sons, 1969. – P. 120.

⁶ Tohir Malik. Shaytanat. – Toshkent: Sharq, 2011. – B. 224.

5. **Diskursiv qayta yaratish.** “*He sleeps with the fishes*” iborasi to‘g‘ri tarjima qilinmaydi; uning ma‘nosi “o‘ldirilgan va jasadi g‘oyib qilindi” tarzida qayta yaratiladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki:

1. Har ikki asarda argo va jargonlar **obraz yaratishda hal qiluvchi vositadir.**⁷
2. Ularni tarjima qilish uchun **faqat lingvistik emas, balki sotsiolingvistik kompetensiya** talab etiladi.
3. Mazkur birliklar ko‘pincha **guruh identifikatori, hukmronlik belgisi, sodiqlik signali** sifatida xizmat qiladi.
4. Tarjimon matnning **konnotativ, stilistik va pragmatik qatlamini** tiklashga alohida e‘tibor qaratishi lozim.
5. Argo birliklarni neytral shaklga o‘tkazish **matnning emotsional-dinamik ruhini yo‘qotadi.**

Xulosa

“Shaytanat” va “Cho‘qintirgan ota” asarlaridagi argo va jargonlarning lingvopragmatik tarjimasi badiiy tarjimashunoslikda murakkab, ammo o‘ta zarur yo‘nalishlardan biridir. Bu birliklarning asosiy xususiyati — ularning ijtimoiy rol, maqom, tahdid, sodiqlik, agressiya, yashirin ma‘nolarni aks ettirishida namoyon bo‘ladi. Demak, tarjimon ushbu birliklarni oddiy lug‘aviy almashtirish emas, balki **mazmunga mos, sotsiolingvistik va pragmatik muqobil yaratish** vazifasini bajarishi kerak.

Argo va jargonlarning adekvat tarjimasi:

- asarning milliy-madaniy ruhini saqlaydi;
- qahramonlarning realistik nutqini tiklaydi;
- sahna atmosferasini kuchaytiradi;
- mafiyaviy yoki jinoyatchilik submadaniyatini to‘g‘ri aks ettiradi;
- madaniyatlararo muloqot sifatini ta‘minlaydi.

Shu sababli, tarjimon ushbu birliklarni tarjima qilishda lingvopragmatik tahlil, madaniy kodlarni anglash, semantik chuqurlikni tiklash va badiiy uslubga sodiqlikni birgalikda qo‘llashi lozim. Bu yondashuvgina argo va jargonlarning murakkab qatlamini yangi tilga to‘liq va to‘g‘ri ko‘chirib o‘ta oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Тоҳир Малик. Шайтанат. – Тошкент: Шарқ, 2011 (kirillcha)
2. Mario Puzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam’s Sons, 1969
3. Tohir Malik. Shaytanat. – Toshkent: Sharq, 2011
4. Newmark Peter. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – P. 21-25.

⁷ Newmark Peter. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – P. 21-25.